

УДК 81'25:81'373.7-2

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/93-1-48>

Ольга КОВАЛЕНКО,

orcid.org/0009-0002-5027-0757

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри теорії та практики перекладу

Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

(Одеса, Україна) *kafedra.perevoda@gmail.com*

Юлія ЧЕРНОВА,

orcid.org/0009-0009-7018-9623

викладач кафедри теорії і практики перекладу

Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

(Одеса, Україна) *ouensnikt@gmail.com*

ВІДТВОРЕННЯ ГУМОРИСТИЧНИХ СТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ У РОМАНІ ДЖ. СІЛЗ «A VERY AGREEABLE MURDER»

Стаття присвячена комплексному аналізу особливостей відтворення гумористичних стилістичних засобів у романі Дж. Сілз «*A Very Agreeable Murder*» в українському перекладі. Актуальність дослідження зумовлена тим, що гумор є складним багаторівневим феноменом, тісно пов'язаним із культурними кодами, мовними нормами, контекстом і прагматикою висловлювання, а отже його передача іншою мовою вимагає від перекладача не лише володіння техніками трансформації, але й глибокого розуміння механізмів комічного. У центрі дослідження – визначення ключових стилістичних засобів, що формують гумористичну тональність твору, серед яких антиклімакс, гіпербола, перифраз, іронія, гра слів, паралельні конструкції, а також аналіз способів їхнього перекладу українською мовою.

У роботі уточнюється визначення поняття “гумор” відповідно до когнітивної концепції А. Болдирєвої, згідно з якою гумор виникає внаслідок суперечності між очікуваною нормою та фактичним перебігом подій. Проведено класифікацію стилістичних прийомів за В. Кухаренко, яка охоплює лексичні, синтаксичні та лексико-синтаксичні механізми створення комічного ефекту. Особлива увага приділяється труднощам перекладу гумору, що зумовлені культурною маркованістю комічного, відсутністю точних відповідників та обмеженнями синтаксичних і словотвірних моделей української мови. Розглянуто основні перекладацькі стратегії, описані К. Норд і К. Райс, які передбачають використання граматичних, лексико-граматичних та лексичних трансформацій для забезпечення збереження прагматичної функції оригіналу.

У результаті встановлено, що найефективнішими виявилися такі прийоми, як модуляція, конкретизація, експлікація, членування або об'єднання синтаксичних конструкцій, а також різновиди компенсації, що стають необхідними у разі неможливості прямої передачі лінгвістичної гри чи культурно маркованих елементів. Отримані результати формують теоретичну базу для подальших досліджень у сфері когнітивної стилістики та теорії перекладу.

Ключові слова: гумор, стилістичні засоби, антиклімакс, гра слів, модуляція, компенсація.

Olga KOVALENKO,

orcid.org/0009-0002-5027-0757

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Translation Theory and Practice

Odessa I.I. Mechnikov National University

(Odesa, Ukraine) *kafedra.perevoda@gmail.com*

Yuliia CHERNOVA,

orcid.org/0009-0009-7018-9623

Lecturer at the Department of Translation Theory and Practice

Odessa I.I. Mechnikov National University

(Odesa, Ukraine) *ouensnikt@gmail.com*

RENDERING HUMOROUS STYLISTIC DEVICES IN J. SEALES'S NOVEL A VERY AGREEABLE MURDER

The article examines the specific features involved in rendering humorous stylistic devices in the Ukrainian translation of J. Seales's novel “*A Very Agreeable Murder*”. The relevance of this study stems from the fact that humor

is a complex, multilayered phenomenon closely connected to cultural codes, linguistic norms, context, and pragmatic intent. Consequently, its transmission into another language requires not only mastery of translational transformations but also a deep understanding of the mechanisms underlying the comic effect. The research focuses on identifying the key stylistic devices that shape the humorous tone of the novel—such as anticlimax, hyperbole, periphrasis, irony, wordplay, and parallel constructions—and on analyzing the strategies used to translate them into Ukrainian.

The article clarifies the definition of “humor” according to A. Boldyrieva’s cognitive framework, which views humor as arising from the conflict between expected norms and the actual development of events. The study applies V. Kukhareno’s classification of stylistic devices, which encompasses lexical, syntactic, and lexico-syntactic mechanisms of creating comic effect. Particular attention is paid to the challenges of translating humor that stem from its cultural markedness, the absence of precise equivalents, and structural constraints of Ukrainian word-formation and syntax. The analysis also draws on translation strategies described by C. Nord and K. Reiß, which involve grammatical, lexico-grammatical, and lexical transformations aimed at preserving the pragmatic function of the original text.

The findings demonstrate that the most effective strategies include modulation, concretization, explicitation, syntactic segmentation or integration, and various forms of compensation used when direct reproduction of linguistic play or culturally marked elements is not possible. These results contribute to the theoretical foundation for further research in cognitive stylistics and translation studies.

Key words: humor, stylistic devices, anticlimax, wordplay, modulation, compensation.

Постановка проблеми. Гумор як складний когнітивно-комунікативний феномен є важливим елементом художнього дискурсу. Його ефект ґрунтується на порушенні норми, культурних очікуваннях та індивідуальних асоціативних моделях, що створює суттєві труднощі при перекладі. У художньому перекладі гумор відіграє ключову роль у формуванні авторської манери та тональності твору, а тому питання його коректного відтворення є актуальним як для перекладацької практики, так і для теоретичної лінгвістики.

Аналіз досліджень. У науковій літературі гумор розглядається як результат когнітивної суперечності (А. Болдирєва), що забезпечує раптове зіткнення очікуваного й несподіваного. Значний внесок у систематизацію стилістичних механізмів створення гумористичного ефекту зробила В. Кухаренко, яка поділила їх на лексичні, синтаксичні та лексико-синтаксичні. Т. Стоянова підкреслює, що під час перекладу важливо зберігати прагматичну інтенцію, а не лише формально-семантичні компоненти. У працях К. Норд і К. Райс детально описано перекладацькі трансформації, необхідні для передачі функціонального призначення тексту. Попри значну увагу дослідників до гумору, бракує праць, присвячених аналізу його перекладу у сучасній англійській художній прозі, зокрема в контексті взаємодії кількох стилістичних прийомів у межах одного твору.

Мета статті – Метою статті є аналіз природи гумору, класифікація основних стилістичних прийомів комічного, ідентифікація ключових труднощів перекладу гумористичних елементів та опис ефективних стратегій їх відтворення українською мовою на матеріалі роману Дж. Сілз “A Very Agreeable Murder”.

Виклад основного матеріалу. Гумор постає як форма відображення комічного у свідомості

людини, що реалізується у мовленні завдяки здатності індивіда помічати та інтерпретувати невідповідність між очікуваним і дійсним. У науковій традиції, зокрема в працях А. Болдирєвої (Болдирєва, 2007), гумор визначається як результат когнітивної суперечності, коли норма вступає в конфлікт із реальним перебігом подій, формуючи ефект несподіванки. На відміну від сатири або сарказму, спрямованих на викриття чи осуд, гумор не передбачає агресії й ґрунтується на витонченості інтелектуальних операцій, асоціативній гнучкості та почутті міри.

Стилістичні прийоми, що утворюють основу комічного ефекту, класифікуються згідно з підходом В. Кухаренко (Кухаренко, 2000: 14–57), яка виокремлює лексичні (метафора, метонімія, синекдоха, гра слів, іронія, епітет, гіпербола, повторення), синтаксичні (риторичне питання, повтор) та лексико-синтаксичні засоби (антитеза, клімакс, антиклімакс, порівняння, перифраз). Усі вони ґрунтуються на певних формах семантичного й структурного відхилення від норми, що дозволяє мовцеві створити порушення очікуваної логіки та активізувати інтелектуальну реакцію реципієнта. Гумористичний потенціал здатні виявляти як загальнонавчовані одиниці, так і терміни, що виходять за межі нейтрального мовлення в умовах художнього контексту.

Переклад гумору є одним із найскладніших напрямів перекладознавства, оскільки комічне значною мірою залежить від культурного середовища, фонових знань, типових сценаріїв поведінки та дискурсивних норм конкретної спільноти. Як підкреслює А. Болдирєва (Болдирєва, 2007), суперечність між нормою та фактом є когнітивною основою гумору, тому перекладач має забезпечити перенесення цього механізму у мову перекладу.

Ефективне відтворення стилістичних засобів гумору вимагає використання широкого спектра перекладацьких стратегій. У межах типології К. Норд (Норд, 1997) і К. Райс (Райс, 1978: 202–228) виділяються граматичні трансформації (членування та об'єднання речень, зміни синтаксичних ролей та частин мови), лексико-граматичні трансформації (генералізація, конкретизація, модуляція, антонімічний переклад), а також лексичні прийоми (додавання, опущення, експлікація та калькування). Вибір конкретної стратегії обумовлений необхідністю зберегти комічний ефект, що може потребувати компенсації – створення нового прийому у тексті перекладу подібної прагматичної сили.

Таким чином, гумор як когнітивно й культурно зумовлений феномен потребує комплексного підходу в перекладі, що враховує природу комічного, класифікацію стилістичних засобів і можливі культурні бар'єри. Застосування трансформацій дозволяє адаптувати гумористичні механізми до умов цільової мови, зберігаючи зміст, прагматичну силу та авторську інтенцію.

Гумористичний дискурс роману Дж. Сіلز вирізняється високим ступенем стилістичної насиченості та цілеспрямованим використанням різноманітних мовних прийомів, серед яких провідними виступають антиклімакс, антитеза, гіпербола, іронія, паралельні конструкції, перифраз, гра слів та різні форми граматичних трансформацій. Аналіз наведених прикладів демонструє системність та закономірність застосування цих засобів автором і дозволяє простежити специфіку їх відтворення в українському перекладі.

Антиклімакс є домінантним засобом створення комічного ефекту в творі.

Mrs. Susan Steele was a formidable (albeit short) woman. What she lacked in height she made up for in loudness of voice, confidence of demeanor, and a seven-inch updo (Seales, 2023: 10).

Місіс Сьюзен Стіл була грізною (нехай і мініатюрною) жіночкою, яка компенсувала нестачу зросту гучним голосом, рішучою поведінкою та зачіскою у сім дюймів заввишки (Сіلز, 2023: 15).

У наведеному уривку комічний ефект досягається за рахунок антиклімаксу, який полягає у поступовому переході від двох важливих характеристик – гучного голосу та впевненої поведінки – до третьої, формально несуттєвої, але гіперболізованої деталі: «зачіска у сім дюймів». Така побудова руйнує очікувану логічність переліку та вводить елемент алогічної надмірності. Перекладач зберігає структуру й ієрархію характеристик, посилюючи комічність за допомогою

граматичних трансформацій (об'єднання речень, зміна частин мови), що забезпечує точність і природність викладу українською.

They all turned to Mr. Steele, who shrank slightly behind his mustache. He loved all his children—Louisa was strong and good-natured, and Mary was also his daughter—but Beatrice made him laugh (Seales, 2023: 21).

Усі обернулися до містера Стіла, який ледь помітно прищулювся за пишними вусами. Глава родини був чадолюбний: Луїза брала силою і лагідною вдачею – та й Мері доводилася рідною донькою, – але Беатріс його смішила, і відмовити їй він не міг (Сіلز, 2023: 23).

Комічність цього фрагмента також створюється за допомогою антиклімаксу: дві позитивні й традиційно схвальні характеристики старшої доньки контрастують із описом молодшої – «and Mary was also his daughter. У перекладі застосовано заміну дієслова («shrank» – «прищулювся»), що виправдано контекстуально, а також модуляцію («Mary was also his daughter» «та й Мері доводилася рідною донькою»), що дозволяє точніше відтворити приховану іронічність оригінального вислову. Завершує цей уривок використання антитези, що підкреслює ставлення батька до середньої доньки «but Beatrice made him laugh». Додавання логічного зв'язку «і відмовити їй він не міг» забезпечує синтаксичну завершеність і пояснює причинно-наслідковий зв'язок між дією та ставленням персонажа.

“Wait,” Mrs. Steele said, grabbing Beatrice’s arm to stop her. “He could be a murderer, or worse, a Frenchman!” (Seales, 2023: 43).

– Стривай, – спинила її місіс Стіл, застерезливо схопивши за лікоть. – А що, коли він убивця? Або й гірше – француз? (Сіلز, 2023: 46).

Гумористичний ефект ґрунтується на порушенні логічної шкали цінностей: бути французом подається як «гірше», ніж бути вбивцею. Це класичний антиклімакс, що спирається на культурні стереотипи. Перекладач відтворює його шляхом граматичної трансформації (членування речення) та використання риторичних питань, що підсилюють комічне протиставлення і водночас зберігають його стилістичну функцію.

She hardly knew where to begin in her response. An inspector she had just tied up was waiting in another room, her cousin had just tried to murder her, there was still a killer on the loose, she was bleeding and wrapped in the aforementioned inspector’s jacket, and in the midst of all of it, her oldest friend had just asked for her hand in marriage. It was how she had always imagined the perfect proposal (Seales, 2023: 331).

Бо навіть не знала, що б тут спочатку сказати у відповідь: в іншій кімнаті чекав зв'язаний інспектор, кузен недавно намагався її вбити, убивця так само розгулював на свободі, її скривавлене тіло куталося в сюртук зазначеного вище інспектора, а серед усього цього шарварку її покликав заміж найдавніший друг. Саме такою вона завжди й уявляла найромантичнішу пропозицію (Сіلز, 2023: 336).

Перелік подій, кожна з яких потенційно має вирішальний характер для життя героїні, поступово нарощує драматичну напругу, але фінальна деталь («пропозиція руки й серця») руйнує трагічний контекст і створює яскравий антиклімакс. Комічність полягає у протиставленні екстремальних обставин і буденної романтичної події. У перекладі застосовано об'єднання речень, модуляцію («perfect proposal» – «найромантичнішу пропозицію») та перестановку синтаксису, що забезпечує природність українського викладу без втрати комічного ефекту.

Ще одним продуктивним механізмом творення комічного ефекту в художньому тексті виступає застосування антитези, яка дозволяє автору підкреслити контрастні характеристики явищ чи персонажів і таким чином посилити гумористичне враження:

In the English countryside there was a small township called Swampshire, comprised of several lovely mansions and one disgusting swamp. This was the home—one of the mansions, not the swamp—of Beatrice Steele. (Seales, 2023: 5)

У сільській місцевості Англії розкинулося містечко під назвою Свомпшир, яке складало кілька чудових маєтків та одне огидне болото. Воно й було домівкою Беатріс Стіл – себто містечко та один із маєтків, а не болото (Сіلز, 2023: 9).

Тут поєднано антитезу («lovely mansions» – «disgusting swamp») та вербальну іронію у вигляді уточнення («one of the mansions, not the swamp»). Комічність будується на навмисному підкресленні очевидного, що порушує логіку мовленнєвих очікувань. Переклад зберігає структуру й семантику, відтворюючи прагматичний ефект без зміни стилістичної настанови.

У структурі твору регулярно простежується взаємодія та нашарування кількох стилістичних засобів, що взаємно підсилюють один одного. Одним із найбільш характерних прикладів такого поєднання є комбінування паралельних конструкцій з антитезою, яке забезпечує підвищену виразність тексту та сприяє створенню багаторівневого комічного ефекту.

She always brought a sharp wit to the table, and he always brought a pooting pillow (Seales, 2023: 10).

Беатріс завжди вносила в застілля дотепність, а містер Стіл – «подушечку-пукавку» (Сіلز, 2023: 15).

Паралельні конструкції “she always brought... / he always brought...” створюють структурну симетрію, яка підсилює контраст між високою інтелектуальною якістю («sharp wit») та абсурдною, побутово-комічною деталлю («pooting pillow»). Перекладач зберігає антитезу, але використовує компресію (опущення присудка в другій частині), а також калькування неологічної одиниці. Прийом забезпечує відтворення комічного ефекту й водночас адаптує його до норм української мови.

What most knew about Mary was that she had mousy hair and appreciated walks in nature. What most did not know could fill several tomes (Seales, Random House: 15).

Здебільшого про неї знали тільки те, що вона має волосся мишачого кольору та полює прогулянки на природі. Ну а того, чого здебільшого не знали, стало б на кілька томів (Сіلز, 2023: 18).

Структурна паралельність двох речень створює антитезу між «незначною» відомою інформацією та «значною», але прихованою. Гіпербола «could fill several tomes» підсилює комічний ефект, протиставляючи банальність характеристик та їх гіперболізовану невідомість. Переклад відтворює синтаксичну структуру й обсяг перебільшення.

Гумористичний ефект у творі формується також шляхом залучення низки менш частотних, але функційно значущих стилістичних прийомів, серед яких перифраз, гра слів та гіпербола. Застосування цих засобів дозволяє автору варіювати інтенсивність комічного впливу та забезпечує додаткову багатовимірність інтерпретації тексту.

Louisa told Mrs. Steele, who had recovered from her faint and was now fully energized, as one could only be at the prospect of a fine hunk of flesh attending the evening's ball (Seales, 2023: 22).

... сказала Луїза до матері, яка вже опритомніла й фонтанувала енергією, як тільки й можливо на тлі перспективи вечірнього балу, де буде присутнім завидний кусень грішної плоті (Сіلز, 2023: 24).

Перифраз «a fine hunk of flesh» знижує статус потенційного нареченого, редукуючи його до тілесного об'єкта, що викликає гумористичний ефект. Модуляція в перекладі («грішної плоті») посилює іронічність, увиразнюючи культурний аспект знецінення.

How awful,” Beatrice said, leaning forward. “Do the inspectors suspect foul play?” “No birds were involved. The Croaksworths were simply terrible with directions,” Louisa replied (Seales, 2023: 20).

– *Який жах, – зронила Беатріс, нахилившись ближче. – А слідчі не запідозрили, що справа нечиста? – Ні, там скрізь було чисто – хоч справа, хоч зліва. Вони просто страх як погано орієнтувалися на місцевості, – відказала Луїза* (Сілз, 2023: 22).

В оригіналі комічність ґрунтується на омонімії «foul» (нечистий / пташиний). Український переклад відтворює гру слів шляхом компенсації: створюється новий каламбур «чиста – нечиста», що забезпечує гумористичний ефект, хоча семантична основа відмінна від англійської.

Варто відмітити випадок перекладу речення:

Mr. Steele insisted on the window seat; he preferred to keep an eye on the horses “in case they try any funny business (Seales, 2023: 42).

Містер Стіл наполіг, що сяде коло вікна, бо волів би наглядати за кіньми, щоб ті, бува, «не спробували викидати коники» (Сілз, 2023: 45).

Перекладач застосовує фразеологічний аналог, який водночас створює новий каламбур (коні –

«коники»). Завдяки цьому гумористичний ефект не лише зберігається, а й посилюється за рахунок фразеологічної прив'язки до семантики вихідного образу.

Висновки. Проведений аналіз показав, що гумор є складним семіотичним феноменом, який реалізується через антиклімакс, антитезу, гіперболу, іронію, гру слів, перифраз та інші стилістичні засоби. Для їх адекватного відтворення перекладач має застосовувати різноманітні трансформації – модуляцію, адаптацію, компенсацію, експлікацію, граматичні перебудови. Стаття визначає, що основною передумовою успішного перекладу гумору є збереження прагматичного ефекту, притаманного оригіналу. Перспективи подальших досліджень полягають у розширенні корпусу аналізованих текстів, удосконаленні моделей перекладу комічного та поглибленні когнітивно-стилістичних підходів до вивчення гумору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Болдирєва А.Є. Мовні засоби створення гумористичного ефекту: лінгвокогнітивний аспект. Одеса, 2007. 156 с.
2. Кухаренко В.А. Практикум зі стилістики англійської мови. Вінниця: Нова книга, 2000. 160 с.
3. Стоянова Т.В. Філософські основи перекладу англійського тексту китайською мовою. Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2019, № 28, с. 177–187.
4. Сілз Дж. Убивство за етикетом / пер. з англ. А. Зорницького. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2023. 384 с.
5. Nord C. Text Analysis in Translation. Amsterdam: Rodopi, 1997. 160 p.
6. Reiß K. Texttyp und Übersetzungsmethode. Lebende Sprachen, 1978, № 1, S. 202–228.
7. Seales J. A Most Agreeable Murder. New York: Random House, 2023. 352 p.

REFERENCES

1. Boldyrieva A.Ie. (2007) Movni zasoby stvorennia humorystychnoho efektu: lnhvokohnityvnyi aspekt. [Linguistic means of creating a humorous effect: a linguo-cognitive aspect]. Odesa, 156. [in Ukrainian].
2. Kukharenko V.A. (2000) Praktykum zi stylistyky anhliiskoi movy. [Practicum in English stylistics]. Vinnytsia: Nova Knyha, 160. [in Ukrainian]
3. Stoianova T.V. (2019) Filosofski osnovy perekladu anhlmovnoho tekstu kytayskoiu movoiu. [Philosophical foundations of translating English-language texts into Chinese]. Naukovyi visnyk PNPU im. K. D. Ushynskoho, 28, 177–187. [in Ukrainian].
4. Silz Dzh. (2023) Ubyvstvo za etyketom [A Most Agreeable Murder]. Kharkiv: Klub simeinoho dozvillia, 384. [in Ukrainian].
5. Nord C. (1997) Text Analysis in Translation. Amsterdam: Rodopi, 160.
6. Reiß K. (1978) Texttyp und Übersetzungsmethode [Text type and translation method]. Lebende Sprachen, 1, 202–228. [in German].
7. Seales J. (2023) A Most Agreeable Murder. New York: Random House, 352.

Дата першого надходження рукопису до видання: 25.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 10.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025